

KİTAP TANITMA

Ass. Mûnir ATALAR

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU, **İslâm Kurulumu Tarihi**, Ankara, 1980, 162 sayfa, fiyatı: 160 TL.

Şüphesiz İslâm Medeniyeti, kaynağını ilâhî bir dînden alan medeniyettir. Bu ilâhî dînin, yani İslâm Dini sâyesindedir ki, bu medeniyet vücûdta gelmiştir.

«İslâm Medeniyetini iyi anlamak için, diğer medeniyetlerden belki daha fazla, ilk İslâm topluluğunun içinden çıktığı ortamı; İslâm öncesi toplum içindeki etkilerini bilmek gerekir. Bunun yanında, İslâm'ın kutsal metinlerini (Kur'an ve Hadis), İslâm'dan önce Arabistan'ın dili ve geleneklerini de bilmelidir. İslâm Peygamberi'nin doğup, büyüdüğü, dinini yaydığı ortamı kavramak ve onun İslâm temelleri üzerine kurduğu sitedevletli anlamak son derece zorunludur» diyerek Önsöz'üne başlayan yazar, kitabını yazılış sebebini şöyle dile getirmektedir: «Bilindiği gibi insanlar sadece savaş yapıp devlet kurup, devlet yıkmaya ile zaman geçirmemişlerdir. İnsanlar buldukları topraklar üzerinde eğer uygun ortam bulmuşlarsa bilgi ve yeteneklerini kullanarak medeniyet yaratmışlardır. İslâm Tarihi de sadece siyasi olaylardan ibaret değildir. Olayların topluma yansıyan bir takım neticeleri vardır. İşte İslâm Kurumları Tarihi, toplumun yaşayan durumunu, toplum içinde kurulan bir takım sosyal, ekonomik, idari kurumları konu almaktadır. Böylece toplum, zaman ve mekân içinde nasıl yaşamaktadır, insanların içinde yaşadıkları sosyal yapı nasıl bir yapıdır; gözlemlimizin önünde, olduğu gibi daha iyi canlan- mış olacaktır» (s. 7).

İslâm Medeniyetinin Doğuşu başlığı altında, dünyada geniş topraklar üzerinde yayılma ve uzun yıllar yaşama imkânı bulan ilk medeniyetler (Milâddan önce, Ön Asya'da Mısır ve Milâddan sonra, İlk ve Ortaçağlarda Yunan, Roma, Sasanî) ismen verilmiş, bunlara ilâveten Çin ve özellikle Hindistan'da dinî düşünce ve hikmetin gelişmiş olduğu belirtildikten sonra, İslâm Medeniyetinin doğuşu ve gelişimi hakkında şu açıklamalara yer verildiğini görmekteyiz:

«İslâm Medeniyeti, temelinde tevhid inancı bulunan dinî karakterde bir medeniyet olup VII. yüzyılda Hicaz topraklarında doğup gelişerek kısa sürede doğuda Maveraunnehir'in ötelilerine, kuzeyde Kafkasya'ya batıda Atlas Okyanusun, İspanya'da Pirene dağlarına kadar uzanan topraklar üzerindeki çeşitli ırkların ve inançların kültür, gelenek ve düşünce miraslarını kendi potasında eriten bir medeniyet olmuştur.

İslâm Medeniyetinde, eskiden Batıların dediği gibi, bir Arap Medeniyeti demek yanlış olur. Bunda belki Araplardan çok Türk, Fars, Hind ve Berberî katkıları daha büyük ölçüde olmuştur.

İslâm Medeniyetinin maddî ve manevî temelleri vardır. Manevî temel Kur'ân-ı Kerim ile Hz. Muhammed'in yaşayış ve sözleridir. Tarih boyunca müslümanların ilham kaynağı Kitap ve Sünnet olmuştur...» (s. 9-10).

Devamlı, önce İslâm'ın yayılışı ve bu yayılıştaki sürati etkileyen sebepler anlatılmakta; sonra Darü'l-İslâm, dünyasında düşünce hareketlerinin başlama ve gelişmesi, İslâm Dininin bilime verdiği değer, Beytül-Hikme, Darü'l-İlim ve Darü'l-Hikme, medreselerin kuruluşu üzerinde durulmakta; daha sonra da İslâm Medeniyetinde maddî mirasdan ve kendi içinde oluşan insanî değerlerin sonucu olarak bir takım sosyal kurumlardan (çoğu vakıf olan hastahaneler «darüşşifa», hamamlar, medreseler, kütüphaneler, kervansaraylar v.s.) bahsedilmektedir.

Sayın İ. Kayaoğlu, tüm bu açıklamalarından sonra İslâm Medeniyeti'ni, «Toplum içinde de insana değer veren, onun maddî ve manevî ihtiyaçlarını karşılayan, insanlık âleminde ahlâk üstünlüğü, hükümde adalet, ruh parlaklığı ve şefkat gibi üstün değerlere yer veren evrensel bir medeniyet» şeklinde tanımlamıştır (s. 16).

Tanıtımını yaptığımız kitap, belli başlı 10 bir konudan (biz bu konuların her birine, tanıtımda pratiği sağlamak amacı ile bölüm diyeceğiz) oluşmuştur. Bu konular ve bunların kısaca içerikleri şöyledir:

1 — HALİFELİK (s. 17-39) : Önce halifeliğin tanımı yapılmakta, sonra Hulefâ-i Râşidîn döneminde halifelik (kısaca dört halifenin nasıl halife oldukları ve uygulanan yöntemler) anlatılmakta, daha sonra da sırayla Emevîler'den başlayıp, Abbasiler, Selçuklular ve Büyük Selçuklular'daki halifelik ele alınıp; 1208 Moğol istilâsına değin halifeliğin tarihi seyri gözler önüne serilmektedir. Ayrıca, halifeliğin Kureyşliliği meselesi üzerinde de durulup, halifenin görevleri açıklanarak Osmanlılarda halifelik ele alınıp, hilâfetin kaldırılışına dek getirilmiştir.

2 — HUKUK KURUMLARI (s. 40-44) : Kadı, Kâdiu'l-kudât, kadının görevleri ve vasıfları, bir davaya nasıl bakılacağı, şahâdet ve şahitlik, tezkîye, muzekkî, daimî şahitlerden noterlik mesleğinin ortaya çıkışı (şuhûd = udül = ikâtib-i adl = noter) ile muhtesib kime denir, görevleri nelerdir gibi konular ele alınmıştır.

3 — ORDU (s. 45-61) : Bu bölümde değinilen konuları şöylece sıralayabiliriz: a — İslâm Açısından Savaş; b — Ordunun Teşekkülü (Divanü'l-Ceyş, Mevâlî, Muhafız birlikleri; Horasan ordusu, devşirme Türk Ordusu tipi v.s.) c — Asker Maaşları (arz, âriz, ganimet, iktâ, muktâ), d — Silahlar ve Donatım Araçları (kılıç, mızrak, kargı, kalkan, zırh; miğfer, gülleler atan arrâde burc (dab-bâbe), koç başı (kebeş), mancınık, barut ateşi, top ve tüfenk v.s.), e — Savaşta Usul ve Strateji (casusluk servisi; orduda beş bölük (merkez, sağ, sol, ön, arka), okçu, piyade ve süvariler) f — Savaş Süresi ve Sonucu, g — Donanma.

4 — BERİD (İSLÂM DEVLETLERİNDE HABERLEŞME) (s. 62-75): bölümünün konuları şunlardır: a — Berid Kelimesi, Kaynağı ve Kapsadığı Anlam; b — Kısa Çizgileri İçinde İslâm Devletlerinde Postacılık, Emevîler; c — Abbasiler Devrinde Postacılık (Şahibü'l-Berid, fûrvâneki, menzil ve menzilhaneler, divanü'l-berid, muvakkî, yaya postacılar, güvercin postaları, ateş kuleleri); d — Selçuklularda Posta (Ulak ve ulak teşkilâtı); e — Delhi Türk Sultanları Devletinde Posta; f — Memluklerde Posta; g — Moğollarda Posta (elçi, yam ve ribatlar).

5 — BEYTÜLMAL (HAZİNE) (s. 76-82): Burada önce, Beytümâl'in tanımı, gelir kaynakları ve sarf yerleri belirtilmiş sonra, gayri müslimlerden alınan vergiler (Fey: Cizye, Hrac ve Uşûr) açıklanmış daha sonra öşür, humus hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca, malî işlerin yönetimiyle ilgili olarak bazı terimlerin açıklaması yapılmıştır.

Tarım ve Hayvancılık, Toprak Rejimi, Ortaklık ve Toprağın İşlenmesi ile Malî Durum konularını içeren altıncı bölüm, **TOPRAK YÖNETİMİ ve TARIM** (s. 83-95) başlığını taşımaktadır.

İslâm ve Ticaret, Deniz ve Kara Yolları, Cemaatlararası İşbirliği, Ulaşım Araçlarının Tekniği, Tıccareti Yapılan Mallar, Ticaret Şekilleri ve Kredi gibi konular, **TİCARET HAYATI** (s. 96-115) adı altında yedinci bölümde açıklığa kavuşturulmuştur.

Sekizinci konu **ŞEHİRLERİN KURULUŞU VE ŞEHİR HAYATI** (s. 116-121) ile ilgilidir.

6 — EĞİTİMİ VE ÖĞRETİM KURUMLARI (s. 122-129): Bu bölüm, a — **Başlangıçta Eğitim ve Öğretim** (Mescid, Camii, Medrese, Küttâb gibi ilk eğitim kurumları), b — **Medreselerin Kurulması** diye iki kısımdan oluşmuştur.

Fütüvvet, Ahlîlik ve Sûfilîğin tanım ve ayrıntılarının belirtildiği, Fütüvetnâmelerin, esnaf teşkilâtının açıklandığı onuncu bölüm, FÜTÜVVET VE AHLİK (s. 130-140) ismini taşımaktadır.

Eserin son bölümü **VAKIFLAR** (s. 141-148) hakkındadır. Burada vakfın tanımı ile işe başlayan yazar, Kitap, Sünnet ve İcma'dan deliller ve örnekler vermek suretiyle vakfın meşrûluğunun sabit olduğunu göstermiştir. Vakfın menşei ve tarihî gelişimini sergileyip, vakf hakkında mezhep imamlarının görüşlerine yer verdikten sonra, vakfın amaçları nelerdir, vakfiye neye denir ve içeriği nelerden ibarettir gibi sorulara doyurucu bir şekilde açıklık getirmiştir.

Kitapta kullanılan kaynakların hepsinin yer almadığı **Bibliyografya'nın** iki kısımda verildiğini görmekteyiz: I — **Genel Nitelikte Kitap ve Makâleler**, II — **Konulara Göre Kitap ve Makâleler**: Kitapta mevcut onbir konunun ayrı ayrı bibliyografyası sunulmuş ve böylece de okuyucu için ayrı bir kolaylık sağlanmıştır.

Kitap, içeriğini ilgilendiren deyim ve tâbirlerin siyah punto ile gösterildiği «**Dizin**» ile son bulmaktadır.

İslâm Kurumları Tarihi, aynı zamanda kültürü, sanatı, değer hükümlerini ve medeniyet eserlerini tarihsel akışı içinde inceliyen bir tarih dalıdır. Buna rağmen elimizde gerek öğrencilerimize gerek okuyucuya sunabilecek, konuları genel çizgileriyle de olsa kapsıyan ilmi bir eserin, bugüne değin mevcut olamayışı gerçekten büyük bir boşluktu. Her ilim hakkında bilgili olmakla birlikte, ilimler tarihinden haberli olmayı ve ilimlerin uygulama alanı olan kurumları bilmeyi gerektiren böylece çok yönlü bir alanda, kalem oynatmak oldukça güç bir iştir. İslâm Devletinin «altın çağında» şekillenen Klâsik İslâm Kurumlarını ve onların zaman sınırı içinde hicrî IV./milâdî X. yüzyılın sonuna kadar olan görünümünü ana hatlarıyla da olsa sergileme başarısı gösteren Sayın Hocamız Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU'nu gönülden kutluyor, her biri başlı başına araştırma konusu olabilecek İslâm Kurumlarını içeren kitabını, ileride, ciltler halinde görmeyi arzulağımızı burada belirtmek istiyoruz.

Tasawuf Halmidi, Ilmuddin:

Alar sain haldi. Fakat bizim sain hem ilim, hem hal olmuştur.